

Opinia

O dorobku naukowym dr Jacka Taraszkiewicza i o pracy habilitacyjnej pt. *Pierwsze stulecie zakonu pijarów na ziemiach Rzeczypospolitej Obojga Narodów (1642-1740)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2015, ISBN 978 – 83 -7865 – 309 -7, ss. 362. w związku z wnioskiem o nadanie stopnia doktora habilitowanego nauk społecznych.

Dr J. Taraszkiewicza można z pełnym przekonaniem zaliczyć do wyróżniających się badaczy średniego pokolenia zajmujących się dziejami zakonu pijarów w okresie I Rzeczypospolitej.

Urodził się on w 1959 r. w Gdyni, uczęszczał do znanego II Liceum Ogólnokształcącego w Gdańsku, zdał maturę w 1978 r., następnie zaś podjął studia historyczne o specjalności nauczycielskiej na Uniwersytecie Gdańskim, które ukończył w 1983 r. pisząc pracę magisterską pt. *Zamek w Malborku jako arsenał Rzeczypospolitej* na seminarium prof. Wacława Odyńca. Następnie do 1995 r. przygotowywał. rozprawę doktorską w której zajął się dydaktyką historii w kolegiach pijarskich na tle innych działających wówczas zakładów szkolnych.

Do tej problematyki nawiązywał w późniejszych badaniach, których ważnym przykładem stała się wydana w 2011 r. monografia pt. *Edukacja historyczna w szkolnictwie pijarskim Rzeczypospolitej 1642-1773*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, ss. 190.

Dr J. Taraszkiewicz słusznie na tym etapie bardzo szeroko potraktował w swoich dociekaniach pojęcie edukacji historycznej podkreślając, że będąc zainteresowanym przeszłością nie można pomijać wiedzy historycznej zawartej w opracowaniach retorycznych, filozoficznych, panegirykach, epitafiach, kazaniach, wielotematycznych oracjach czy w teści sztuk prezentowanych w świątyniach lub szkołach, nawiązujących do różnorodnych wydarzeń politycznych, obyczajowych, wychowawczych itd. Słusznie też wykazał, że dominujące nawet aktualnie wśród szeregu uczonych przekonanie, że pijarzy do czasów Ordynacji Wizytacji Apostolskiej zatwierdzonej w 1754 r. nie zajmowali się w swych

szkołach i kolegiach historią jako dziedziną nauki i przedmiotem nauczania nie odpowiada rzeczywistości. Podstawę źródłową Jego wniosków stanowiły liczne dokumenty, jak chociażby przechowywane w polskich i zagranicznych archiwach pijarskie prace retoryczne, kazania, programy i spisy wystawianych w kolegiach sztuk oraz częstokroć pomijane kroniki wielu domów zakonnych.

Bardzo cenne są też wykorzystane w publikacjach dra J. Taraszkiewicza ocalone katalogi osobowe członków zakonu pijarskiego pozwalające niekiedy ustalić wykładowców historii oraz prace, których byli autorami. Habilitant studiując w archiwach Polski, Austrii, Włoch czy Słowacji dotarł do licznych nieznanych lub niewykorzystywanych dotąd dokumentów i dlatego o wiele precyzyjniej określił miejsce wiedzy historycznej w programach nauczania istniejących wówczas placówek oświatowych zarówno w Rzeczypospolitej jak i w innych krajach europejskich. Wykazał bowiem na przykładzie licznych źródeł i opracowań dotyczących szkolnictwa, że wiedza historyczna w szkolnictwie pijarskim w momencie sprowadzenia pijarów do Rzeczypospolitej w 1642 r. stanowiła przede wszystkim, podobnie jak u jezuitów, część erudycji retorycznej i dlatego nie była tak jak na przykład w protestanckich gimnazjach Prus Królewskich (zwłaszcza w Gdańsku i Toruniu) od początku XVII wieku wykładana oficjalnie w obowiązującym programie nauczania. Zatem o wiele częściej nawiązywano w XVII w. do tzw. historii świętej, chociaż i w tej dyscyplinie protestanci wyprzedzili znacznie placówki katolickie. Już wcześniej K. Puchowski u jezuitów a obecnie J. Taraszkiewicz u pijarów w sposób uzasadniony wykazali, że pomijano u nich w początkowym okresie historię narodową i powszechną, chociaż korzystano czasami z opracowań uczonych związanych z innymi placówkami różnowierczymi.

Habilitant udowodnił też, że od schyłku XVII w. prowadzono już u pijarów bardziej usystematyzowane wykłady, omawiające dłuższe okresy historyczne, zaś nawiązywanie w większym stopniu do dziejów Rzeczypospolitej łączyło się z postępującą polonizacją kadr zakonnych. Dlatego też w okresie poprzedzającym połowę XVIII w. nawiązywano na zajęciach w większym stopniu do dziejów ojczystych starając się wychować słuchaczy na wzorowych obywateli, gotowych do pracy na rzecz umocnienia jedności państwa. Pisząc zaś podręczniki nieraz pijarzy próbowali realizować nowe potrzeby, co sprawiało, iż wiele z nich było wykorzystywane w okresie reformy KEN (zob. I. Szybiak, *Szkoła, nauczyciel, wychowanie. Wybór studiów z okazji jubileuszu 75. urodzin i wieloletniej pracy naukowej*, Warszawa 2016, s. 159 i n.).

Wydana monografia i opublikowane artykuły dr J. Taraszkiewicza utrwaliły i pogłębiły znacząco wiedzę o miejscu historii w programach nauczania u pijarów, wykazały ich stosunek

do przeszłości oraz zasługi w opracowaniu nowych podręczników, jak chociażby przygotowanych w XVIII wieku przez Skrzetuskich.

Cenne są zwłaszcza syntetyzujące artykuły opublikowane przez Habilitanta. W 1997 r. *Nauczanie historii w szkołach pijarskich prowincji litewskiej w świetle reformy szkolnej z 1762 roku*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 3 (157), s. 189 –194 oraz z roku 2011 poruszający zagadnienie miejsca nauczania historii w pijarskich profesoriach: *Miejsce nauczania historii w pijarskich profesoriach Rzeczypospolitej w XVIII wieku*, „Biuletyn Historii Wychowania”, 27, s. 51 -58, a także pochodzący z 2012 r. szkic o znaczeniu historii w Collegium Nobilium, *Nauczanie historii w Warszawskim Pijarskim Collegium Nobilium w połowie XVIII wieku*, [w:] *Badania w historii oświaty i wychowania. Historia oświaty i wychowania w życiu badacza*, red. R. Grzybowski, K. Jakubiak, W. Tłokiński, Ateneum Szkoła Wyższa, s. 67-74. Przystudiowanie kilkunastu publikacji dr J. Taraszkiewicza poświęconych dziejom nauczania historii w szkolnictwie XVII i zwłaszcza XVIII w. pozwala bardziej precyzyjnie ustalić zyskujące na znaczeniu miejsce historii w programach nauczania i wychowania placówek katolickich, głównie pijarskich oraz bardziej obiektywnie ocenić znaczenie publikacji dr Jacka Taraszkiewicza łączących się z omówieniem ówczesnej historiografii oraz miejsca historii w programach wielu kolegów okresu wczesnego Oświecenia.

Z całym przekonaniem można stwierdzić, że wielce znaczącym osiągnięciem badawczym dr J. Taraszkiewicza jest praca habilitacyjna pt. *Pierwsze stulecie zakonu pijarów na ziemiach Rzeczypospolitej Obojga Narodów (1642-1740)* opublikowana staraniem Uniwersytetu Gdańskiego w 2015 r. Wybór okresu chronologicznego był starannie przemyślany gdyż obejmował okres najmniej opracowany, reprezentowany przez nieliczne dawne publikacje, a z nowszych tylko skupione na ocenie wybranych placówek oświatowych (M. Adamczyk, M. Ausz) i osobie twórcy zakonu (J. Buba).

Habilitant trafnie stwierdził, że wiele dotychczasowych opinii odnoszących się do początków działalności oświatowej zakonu tak w Rzeczypospolitej jak i zagranicą było upowszechnianych bez wystarczającego uzasadnienia. Podkreśla, że obowiązujący nadal pogląd, iż pijarzy do czasów S. Konarskiego tylko naśladowali wskazania i praktykę szkolną jezuitów stanowi znaczne uproszczenie. Dla przykładu odwołał się do stopniowo doskonalonego, istniejącego zbioru przepisów Kalasancjusza, który nazwał „pijarskim ratio studiorum” i uzasadnił, że zakon miał je w XVII w., zaś dotyczyły organizacji i programu kształcenia poczynając od konstytucji Kalasancjusza z lat 1619 – 1621 aż do postanowień kapituły generalnej z 1694 roku.

Recenzowana praca habilitacyjna składa się z trzech podstawowych rozdziałów. W pierwszym zatytułowanym *Origo Foundationis*, autor omówił powstanie i założenia organizacyjne zakonu pijarów, następnie podstawy materialne i różnorodne wydarzenia związane ze sprowadzeniem zakonu w granice Rzeczypospolitej. W drugim rozdziale nazwanym *Foundationis Progressus* scharakteryzował kadre zakonną, jej przygotowanie do pracy pedagogicznej i naukowej, przekrój narodowy, społeczny i religijny uczniów oraz skąd się wywodzili w pierwszym stuleciu obecności. Natomiast w trzecim rozdziale *Foundationis Perfectio* zbadał na podstawie istniejących dokumentów program i przebieg procesu nauczania i kierunki wychowania realizowane w poszczególnych placówkach.

Za niezwykle cenne należy uznać, że w wielu wypadkach udało się dr J. Taraszkiewiczowi odkryć świeckie imiona i nazwiska rektorów i wykładowców oraz ustalić przedmioty jakich nauczali w pijarskich placówkach. Ze względu na stan zachowanych dokumentów najdokładniejsze dane dotyczą lat czterdziestych XVIII w, gdyż dla okresu wcześniejszego występują liczne braki źródłowe.

Autor wprowadził też do obiegu naukowego liczne rękopiśmienne źródła, które dotąd uznawano za zaginione, co poważnie wzbogaciło dotychczasową wiedzę. Przypomniawszy, że początkowo fundatorami domów i zakładów pijarskich w Rzeczypospolitej byli monarchowie, książęta oraz osoby pełniące różne urzędy (np. starostów, wojewodów), natomiast obcokrajowcy bywali początkowo prowincjami prowincji koronnej, z czasem zastępowali ich Polacy, co rzutowało nieraz na zmianę działalności i programów szkolnictwa. Zawsze starano się też dbać, aby lokować placówki pijarskie możliwie najbliżej ważnych ośrodków życia politycznego. Od początku starano się też stworzyć wspólny program dla szkół i kolegiów zakonnych, utrwalając ideę szkoły humanistycznej posiadającej klasy na poziomie elementarnym i średnim.

Wśród uczniów były dzieci wszystkich stanów, ale wyłącznie rodziców wolnych. Niemniej zasługi pijarów w edukacji potomków warstw niższych są niepodważalne. Natomiast skład narodowościowy uczniów w badanym przez Habilitanta okresie zależał od miejsca położenia poszczególnych placówek oświatowych. Dlatego niekiedy obok Polaków kształciły się dzieci Litwinów, Słowaków, Rusinów, Węgrów, Niemców czy Morawian, głównie wyznania katolickiego, chociaż zdarzali się też protestanci i prawosławni, natomiast programy i podręczniki bywały dopasowywane do narodowości.

Habilitant udowodnił też, że pijarscy nauczyciele prowadzili systematycznie badania naukowe i wydawali liczne publikacje z zakresu historii, polityki, prawa, ekonomii i pedagogiki oraz utwory literackie, sztuki teatralne, okolicznościowe oracje i panegiriki.

Na podstawie badań J. Taraszkiewicza kształtuje się odmienny od dotychczasowego pogląd uwydatniający znaczenie dorobku pijarów już w pierwszym stuleciu ich działalności edukacyjnej, organizacyjnej i naukowej w dawnej Rzeczypospolitej, która poprzedzała uznawane powszechnie reformy podejmowane w XVIII stuleciu, w czasach Stanisława Konarskiego. Uzasadniona prezentacja przez Habilitanta wcześniejszych dokonań tego zakonu na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej ukazana na podstawie licznych odnalezionych źródeł rękopiśmiennych i starodruków, pozwoliła na nową, bardziej adekwatną ocenę ich osiągnięć na przełomie XVII i XVIII stulecia.

Naukowy dorobek doktora Jacka Taraszkiewicza składa się łącznie z 39 publikacji. Wśród nich są: 2 monografie, 2 prace pod współredakcją (1 w języku rosyjskim), 17 rozdziałów w monografiach (1 w języku angielskim i 1 w języku rosyjskim), 13 artykułów w czasopiśmie (1 w języku hiszpańskim i 1 w języku ukraińskim) i 5 recenzji. Kolejne 4 publikacje są już po recenzjach i znajdują się obecnie w druku.

Częściowe wyniki swoich badań naukowych Habilitant prezentował na konferencjach krajowych i międzynarodowych (15 konferencji ogólnopolskich i 10 międzynarodowych).

Doktor Jacek Taraszkiewicz prowadzi chętnie wybierane przez studentów seminaria licencjackie i magisterskie. Dotychczas wypromował 108 licencjatów i 169 magistrów.

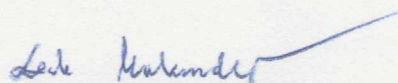
Nie można pominąć organizacyjnych zasług habilitanta. Przez 3 lata pełnił obowiązki prodziekana Wydziału Nauk Społecznych i przez 6 lat Prorektora ds. Studenckich Uniwersytetu Gdańskiego. Za swą działalność na rzecz środowiska akademickiego uzyskał wiele nagród i odznaczeń.

Publikacje naukowe dr J. Taraszkiewicza ilustrują i potwierdzają fakt, że jest On twórczym uczonym średniego pokolenia o znaczącym i stale pomnażanym dorobku, reprezentującym ściśle sprecyzowany profil badawczy, obejmujący głównie edukacyjną działalność zakonu pijarów w okresie staropolskim w dawnej Rzeczypospolitej.

Zajmował się on również edukacją historyczną, dziejami dydaktyki historii, biografistyką (*Józef Kalasancjusz – twórca szkół pijarskich*, [W:] *Szlakami przeszłości i czasów współczesnych*, red. K. Puchowski, J. Żerko; *Stanisław Konarski a pijarska reforma oświatowa z XVIII w.*, [w:] *Z dziejów polskiej kultury i oświaty od średniowiecza do początków XX wieku*, red. K. Jakubiak, T. Maliszewski), działalnością teatrów szkolnych w okresie I Rzeczypospolitej (*Pijarski teatr szkolny inspiracją edukacji patriotycznej i obywatelskiej w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w latach 1648 – 1740*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2001, nr 21; *Piarist School Theatre in the Territory of the Polish-Lithuanian Commonwealth till Stanisław Konarski's Reform of 1740*, [w:] *Problemy współczesnej*

humanistyki. Ukraińska humanistyka i słowiańskie paralele. Teatralia, red. M. Bracka, A.Bracki, M. Żmudzka- Brodnicka, M. Brodnicki) oraz osiągnięciami wybranych placówek naukowych w zakresie dziejów oświaty i wychowania

Dorobek habilitacyjny dr Jacka Taraszkiewicza wypełnia istniejącą lukę w dotychczasowej historiografii dotyczącej początków naukowej i edukacyjnej działalności pijarów na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Publikacje Habilitanta mają charakter twórczy i erudycyjny oparty na rzetelnie i sumiennie przeprowadzonej kwerendzie źródłowej, która pozwoliła sformułować wiele nowych, odkrywczych ustaleń. Dlatego uważam, że dorobek dra Jacka Taraszkiewicza spełnia wymogi nowej ustawy z 14. 03 2003 r. o stopniach i tytule naukowym i formułując wielce pozytywną opinię wnoszę o przyznanie dr Jackowi Taraszkiewiczowi stopnia doktora habilitowanego nauk społecznych na podstawie całego dorobku naukowego i załączonej rozprawy.

Prof. zw. dr hab. dr h. c. Lech Mokrzecki
em. Profesor Uniwersytetu Gdańskiego